

TONE OBADIČ

LIPICA PRI ŠKOFJI LOKI

Leg a vasi in prebivalstvo

Lipica, v starih listinah imenovana tudi Mala Žabnica, je le nekaj kilometrov oddaljena od Škofje Loke in leži na južnem robu Sorškega polja, na spodnji terasi levega brega reke Sore. Ta gručasta vas je v škofjeloški občini, na ozemlju KS Trata. Od l. 1975, ko je bila ustanovljena župnija Suha, pripada tej župniji, prej pa je bila pod župnijo Škofja Loka. Vas je zelo majhna, njeno ime je pogosteje slišati od leta 1978 naprej, ko je bil tik nad vasjo svojemu namenu predano novo pokopališče za Škofjo Loko in njeno okolico. V zvezi s tem so se tudi za vas samo zgodile nekatere spremembe, kot so: regulirali so potok, ki teče mimo vasi, razširili in asfaltirali so pot, ki vodi iz Lipice mimo novega pokopališča do glavne ceste Škofja Loka–Ljubljana, zveze z mestom pa je nekoliko olajšal mestni avtobus, ki vozi od Podlubnika do pokopališča preko kolodvora.

Kako se je gibalo število prebivalstva v Lipici, prikazuje naslednja preglednica:

leto	1869	1880	1900	1910	1931	1948	1953	1961	1966	1980	1986
št. preb.	49	49	51	44	48	36	39	32	32	37	37

Vidimo, da je bilo število prebivalstva v zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja relativno konstantno, višek je doseglo leta 1900, ko je bilo v Lipici največ prebivalcev v zadnjih sto letih. V prvi polovici tega stoletja je prebivalstvo z manjšimi odstopanji v stalnem padcu, največji padec beležimo v obdobju od začetka tridesetih let do prvih povojnih let, ko se je število zmanjšalo za dvanajst. Če to izrazimo v odstotkih, to znaša natanko 25 %. Torej je izgubila Lipica v slabih dveh desetletjih četrtno prebivalstva. Od šestdesetih let naprej prebivalstvo v Lipici počasi narašča.

Vzroki za upadanje ali rast števila prebivalstva so naslednji: prvi padec prebivalstva v začetku tega stoletja se kronološko ujema z večjim valom izseljevanja, predvsem kmečkega prebivalstva, v Ameriko. Tudi v Lipici se starejši ljudje spominjajo svojih prednikov, ki so šli v tistem obdobju s trebuhom za kruhom. V spomin na odhod enega izmed njih v Ameriko leta 1907 so sredi vasi posadili današnjo vaško lipo. Vzrok za drugo večjo stagnacijo prebivalstva je druga svetovna vojna, ne samo zaradi vojnih žrtev, temveč tudi zaradi poslov, ki so nekdanj živeli v vasi, ki pa so si v povojnih letih v dobi velikih družbenih sprememb, močno odraženih tudi v kmetijstvu, poiskali drugačen način preživljanja. Danes je v vasi več ljudi kot v šestdesetih letih zaradi številne družine, ki se je v tem času priselila v Lipico.

Stara in nova Jurjeva hiša

Lipa ob poti proti Suhi

Časi, ko se je večina prebivalstva Lipice ukvarjala s kmetijstvom, so minili. Danes lahko podatek iz Krajevnega leksikona Slovenije iz leta 1968, ki pravi, da je nekaj delavcev iz vasi zaposlenih na Trati in v Škofji Loki ter pri železnici v Ljubljani, kvečjemu popravimo in rečemo, da sta v Lipici le še dve domačiji, katerih primarni vir preživljanja je kmetijstvo.

Če vzamemo za kriterij poreklo prebivalcev, pa je slika naslednja: dve družini sta v povojnem obdobju sem priseljeni, ostali so, z izjemo enega od zakoncev, »domačini«.

Posli v Lipici

Zaradi nepopolnih podatkov ne moremo govoriti o natančnem številu poslov, vendar na podlagi števila bajt lahko sklepamo, da je bil njihov delež v celotnem prebivalstvu vasi razmeroma velik. Velikost kmetije in število ter starost domačih otrok sta pogojevala, kdo in koliko je imel poslov. Največje kmetije so imele tudi po štiri ali več hlapcev oziroma dekel, ki so, če so želeli in če so izpolnili vse svoje obveznosti, vedno na god sv. Jurija menjali gospodarje. Po drugi vojni so ponekod še najemali posle, vendar je ta oblika zaposlitve hitro izginjala. Pač pa so znani primeri, ko so gospodarji, ki so bili hkrati tudi lastniki bajt, le-te oddajali v najem, in stanovalci, ki so bili sicer zaposleni drugje, so bili dolžni pomagati gospodarju pri delu na kmetiji. Taka oblika najemanja delavcev je v Lipici znana do druge polovice petdesetih let.

Katastrska mapa Franca Jenka (1844–1912) iz Lipice

Zunanja podoba vasi

Natančnih podatkov o nastanku vasi nimamo, vendar lahko po listinah, v katerih so omenjene sosednje vasi, sklepamo, da segajo začetki Lipice v čas ravninske kolonizacije, ki je bila končana vsaj ob koncu 13. stoletja, verjetno pa še prej. Sosednja Suha je v listini omenjena že ob nastanku loškega gospostva leta 973, o obstoju druge sosednje vasi Godešiča pa priča listina iz časa med 1006 in 1039. Možno je, da so ta naselja obstajala že prej, nedvomno pa v času prve kolonizacije loškega gospostva, ki je bila usmerjena na Sorško polje. Zgodovinar Pavle Blaznik na podlagi urbarjev navaja podatke za število hub in gostačev po posameznih vaseh. Lipica je štela leta 1291 le 5 hub. To število se do sredine 18. stoletja ni spreminjalo. Tedaj sta navedena še dva gostača.

Leta 1817 pa je bilo v vasi osem hiš. Enako število hiš navaja Krajevni leksikon Slovenije iz leta 1968. Vmes pa je bilo v drugi polovici prejšnjega stoletja deset hiš. To je razvidno v Statusu animarum iz let 1835 do 1861 in iz 1880 ter iz skice katastrske mape, ki je bila izdelana za posestnika Franca Jenka (1844–1912), vulgo Korošca. V mapi sta označeni še Jurjeva in Bitencova kajža, torej je bilo v vasi pet gruntarskih hiš in pet kajž. Starejši vaščani se še spominjajo, kje so stali ostanki teh dveh kajž, ki jih v tem stoletju ni bilo več.

Lipica, ki stoji nekako osamljena v lepem naravnem okolju in ima blizu do ceste Ljubljana–Škofja Loka, do industrijske cone in do mesta, kljub tem ugodnostim do zadnjega časa ni dobila novih hiš. Šele v zadnjih letih so zgradili tri nove stanovanjske stavbe v vasi poleg starih domačij. Lipica je zaradi kmetijske obdelovalne zemlje, ki jo obdaja, v svojem teritorialnem obsegu omejena. Nova stavba se sme graditi samo v vasi med domačijami, hlevi in gospodarskimi poslopji kot nadomestna stavba. Stare hiše, ki ne ustrezajo več sodobnemu načinu bivanja, uporabljajo še starejši ljudje, a jih ne vzdržujejo več in zato stavbe propadajo. Vas se torej prenavlja, a ne raste. V Lipici so še trije etnografski spomeniki – Korošceva in Štefanova domačija in vaška lipa, vendar to ni tista, po kateri ima vas ime, saj so jo vsadili ob odhodu domačina v Ameriko v prvem desetletju tega stoletja.

V čem se Lipica razlikuje od sosednjih vasi?

Nekdaj je vsaka večja vas imela svojo igralsko skupino. Lipica je bila za kaj takega premajhna, zato so hodili drugam. Ob dnevih, ko so bile igre, so doma malo bolj pljunili v roke, da so prej končali z delom, proti večeru pa so šli k igram ali na druge prireditve na Godešič, v Reteče ali v Loko.

V vasi nikdar niso imeli ne trgovine ne gostilne niti kakšnega večjega znamenja ali cerkvice. Torej niso imeli prostora, kjer bi se lahko srečevali in ki bi bil center družabnega življenja. V tem velja tudi iskati razlog za ugotovitve, ki so jih o sebi podajali vaščani, ko so trdili, da kljub dobremu razumevanju, če seveda odmislimo posamezna navzkrižja, večinoma niso imeli nekega globljega občutka pripadnosti vaški skupnosti, ampak so živeli bolj »vsak zase«.

Vas je včasih imela svoje posebneže. K temu slovesu so največ prispevali nekateri posamezniki, ki so bili dejansko izjemni. Med njimi velja omeniti osebo iz ne tako davne preteklosti, Štefanovo Tono, o kateri vseokrog krožijo številne zgodbe in anekdote, resnične in izmišljene.

V Lipici so bile nekdam zelo močne, dobro stoječe kmetije. Seveda pa je življenje in delo na kmetiji ob določenih opravilih preprosto zahtevalo skupnost oziroma druženje. V takih primerih so za Lipico značilne stalne veze med posameznimi

gospodarji. Vendar so se ob posebnih dnevih tudi zabavali. Zlasti na pustni torek in veliki ponedeljek je pri Korošču pela harmonika in mladina je plesala kar v hiši. Čim bolj so na pustni torek plesali, »toliko bolj je bila debela repa tisto leto«.

V a š k a z n a m e n j a

Danes v Lipici razen pokopaliških objektov ni nobene kapelice in tudi ne vemo, da je bilo v preteklosti tako znamenje. Glede na velikost naselja pa je bilo v vasi in njeni bližnji okolici sorazmerno veliko število križev, ki so jih ob nenavadnih in izrednih dogodkih na krajih, ki so bili z njimi povezani, postavljali vaščani.

Še pred drugo svetovno vojno je stalo najmanj pet križev, za katere so skrbeli prebivalci Lipice. Zgodbe o teh znamenjih so še vedno žive in v pogovorih z različnimi informatorji so si povsem identične. Zelo zanimiva je zgodovina najmlajšega križa, ki je bil postavljen kmalu po koncu druge vojne: *»Mama se je vračala domov, in ko se je spuščala proti domačemu vrtu, je v bližnjem gozdu nenadoma zapihal izredno močan veter. Doma je povedala, kaj se ji je zgodilo na poti. Da pa je bilo vse skupaj še bolj skrivnostno, je istega dne in na istem mestu zaslišala nenaden in nerazumljiv sunek vetra tudi neka druga žena. Naslednji dan smo dobili telegram, da je moj brat padel v vojski. Takoj smo se spomnili maminega doživetja in rekli, da je bil to »spomin«. Po končani vojni smo na tistem mestu, kjer je mama slišala spomin, postavili križ,«* pripoveduje Bitenčev Lojze. Dobro se tudi še spominja, odkod je dobil »boga«, to je Kristusov kipec, ki ga je potem ob postavljanju križa pritrdil na les. *»Petdeset mark in liter šnopsa sem dal tistemu, ki ga je prinesel. Na rami je imel puša, v rukzaku pa boga.«*

Vaški križ z letnico 1876

Obcestni križ, v ozadju avtobusna postaja v Lipici

Verjetno je imel najstarejši križ, ki se ga ljudje še spominjajo, tudi najpomembnejšo funkcijo. Stal je med njivami in travniki pod vasjo, ob poti, za katero pravi izročilo, da so po njej nosili ali vozili umrle iz vasi na drugi strani reke Sore, ki pa so jih pokopavali v Škofji Loki, pred letom 1892 pa v Stari Loki. Ob tem križu so pokojnika odložili in pogrebni sprevod je tu počival. Križ je ob hudem deževju leta 1926 odnesla narasla Sora.

Dva križa, Korošcev in Vodnikov, sta bila postavljena kot spomin na tragično preminule sorodnike. Prvi nosi letnico 1876, tega leta se je pri hiši ubil otrok, drugi pa je stal na kraju, kjer je gospodinja Vodnico z majhnim otrokom ubila strela. Pred nekaj leti je neurje to znamenje podrlo in domačini ga niso več obnovili. Zadnji, torej tretji križ, ki ga Lipica še ima, stoji tik ob cesti Škofja Loka–Ljubljana, zraven končne postaje mestnega potniškega prometa. Tudi ozadje tega znamenja je zavito v skrivnost, saj naj bi na mestu, kjer je ta križ prvotno stal, nekoč strašilo, ali natančneje »v mraku in ponoči je tam gorela lučka, gor je bilo vedno bolj svetlo kot drugje po gozdu«. Križu se je že večkrat slabo pisalo, vendar je zaradi prizadevnosti posameznikov še vedno zelo dobro ohranjen. Poleg omenjenih znamenj jih je znanih še nekaj, ki so nekdanj krasila Lipico in okolico.

Ob sklepu pregleda vaških znamenj ne moremo mimo nekaterih stvari, ki smo jih na kratko že omenili. Vzroki za postavljanje so bili dvakrat družinska tragedija, enkrat »strašilo je«, v enem primeru pa je to nekakšna sinteza obeh prej navedenih vzrokov: »spomin« ob umiranju domačina. Za znamenja, ki ne stojijo več, so stvarna ozadja neznana, zato lahko govorimo le o zgoraj naštetih. Križ je varoval hišo in vas pred nesrečami in je bil hkrati spomin na umrle. Na skrivnostnih krajih je znamenje varovalo mimoidoče pred neznanimi in nerazumljivimi silami.

Vsako znamenje je imelo in ima še danes svojega lastnika. Večje kmetije so imele več križev in so se tudi tako razlikovale od manj premožnih. Seveda moramo imeti pred očmi, da je znamenje križa povezano predvsem s krščanskim verovanjem, vendar se na primeru Lipice lepo vidi, da so ljudsko verovanje v strahove, »spomine« itd. tudi upodabljali s križem.

Kaj pomenijo ta znamenja današnjim prebivalcem Lipice? Odgovori so različni, kakor so različni ljudje sami. Na splošno lahko rečemo, da je zlasti med starejšimi vaščani, ki od rojstva živijo v vasi, in tistimi, ki so se sem priselili, velika razlika. Tudi osebno prepričanje ima pomembno funkcijo pri sprejemanju in razumevanju križa kot važnega dela krajevne preteklosti. Pomenljiva je ugotovitev, da ob zbiranju informacij o vaških znamenjih nekateri ljudje sploh niso vedeli, da ob njihovi vsakdanji poti stoji znamenje, ki je imelo nekdanj za vso vas živ in stvaren pomen. Na drugi strani pa nekateri skrbno vzdržujejo svoj križ, vsako leto prebarvajo »boga«, ga redno krasijo s cvetjem, in ko gredo mimo znamenja, upočasnijo korak in se pokrižajo.

Metje prosa

Nekdanj so v teh krajih prosa na veliko sejali. Obdelovanje njiv, ki so jih posejali s to kulturo, je bilo zelo naporno, ker so dela opravljali ročno. Danes že težko najdeš kmeta, ki bi vsaj za svoje potrebe pridelal prosa. Najbolj svojevrstno delo v pridelavi prosa je prav gotovo metje prosa. V zadnjih desetletjih je ta dejavnost skoraj izumrla, zato se mi zdi potrebno, da to delo podrobneje opišem, kakor se ga spominjajo v Lipici.

Proso so navadno sejali sredi maja, najbolj poznega pa konec maja na njive, s katerih so tedaj pospravili rdečo deteljo. Okrog Medarda (8. junij) so mlado, zeleneče

proso ogrebali, to je razredčili, da so imele močnejše rastline več prostora za rast. To so delali z vilami, z majhno motiko, znane pa so tudi posebne grebljice, ki so jih uporabljali le za to. Po Vidu (15. junij) so začeli proso pleti. Plele so vedno samo ženske in to tudi po več tednov. Ker so plele večinoma kleče na kolenih in je bilo delo zamudno, so za to opravilo potrebovali veliko delovne sile. Poleg domačih in poslov so na pomoč prihajali tudi sosedje in sorodniki. Pleli so vse dotlej, dokler ni bila njiva očiščena vsakršnega plevla. Če čez poletje ni bilo kakšne večje toče ali druge naravne nesreče, je bila žetev po Malem šmarnu sredi septembra. Najbolj zgodnje belo proso pa so poželi že ob začetku tega meseca. Žele so žanjice s srpi, potem ko se je posušila rosa. Morale so biti zelo pazljive, latje je moralo biti lepo poravnano. Snopi so bili večji in težji od pšeničnih. Deset snopov je sestavljalo en stavek, deseti snop je bil obrnjen drugače kot prvih devet, da so lahko stavke lepo prešteli. S končano žetvijo je bilo narejenega šele pol dela tistega dne, saj so navadno proso meli še isti dan.

Že Valvasor takole opisuje, kako na Kranjskem proso manejo: *»Na Kranjskem prosa ne mlatijo kakor drugo žito, temveč ga manejo, tj. ga z nogami teptajo in tarejo. In to delo opravljajo navadno ponoči pri luči. Če je proso zmeto in delo v kraju, zaplešejo fantje z dekleti...«* Tudi Vilko Novak v Slovenski ljudski kulturi pravi: *»Oblika mlatve zase je metje prosa v nekaterih krajih na Dolenjskem in Gorenjskem, kjer je prav tako skupno delo, ki ga opravljajo brez plačila. Manejo zvečer na podu, kjer polože prosene snope na kope. Menci, menčevke se pri metju držijo droga, pritrjenega v dveh nasprotnih stenah in z nogami mencajo, manejo po snopih.«*

Kako pa so meli proso še v prvih desetletjih po vojni v Lipici? Tudi tu so meli na podu. Najprej so morali narediti »násad«, da pa je bilo to mogoče, so 4–6 večjih snopov omeli z nogami. Ometim snopom so rekli »baba«. Okrog babe so potem polagali snope in pri tem pazili, da je bilo latje lepo obrnjeno navzgor. Ko je bil pod poln tako zloženih snopov, so rekli, da so naredili násad. Takrat se je začelo metje. Opis metja po Valvasorju in Novaku velja seveda za Valvasorjev čas oziroma za prejšnje stoletje po Novaku. V tem stoletju, vsaj v Lipici, niso meli ljudje, ampak so za to uporabljali živali, najpogosteje konja, kjer so imeli vola, pa vola, ker je zaradi večje teže in površine stopal omel proso bolje od konja. Kjer so imeli oba, pa sta hodila po násadu tudi oba hkrati. Gospodar ali drug odrasel moški je vodil žival po násadu, da je hodila po vsej površini enakomerno. Drugo, veliko bolj nehvaležno nalogo je imel tisti, običajno otrok, ki je »drekaril«. Ta je s posebno lovilno napravo stal pri vratih in v to posodo, rekli so ji »korca«, ki je bila narejena iz najrazličnejših posod, pogosto tudi iz starih vojaških čelad, lovil živalske iztrebke. Ker so meli ponoči in je otrok, ki je drekaril, neredkokrat pri tem zaspal, žival se pa seveda na to ni ozirala, je pogostokrat prihajalo ob tem do zelo komičnih situacij. Če so iztrebki končali na slami, je bil otrok seveda tepen in še pobrati je moral nevšečne stvari.

Žival so dvakrat vodili po násadu. Prvič je to trajalo približno dve uri, potem je šla žival počivat. Medtem je bilo treba násad obrniti. Babo so postavili na drugem koncu poda in obrnili snope v drugo smer. Ko je bilo to končano, so meli drugič, tokrat precej manj časa kot prvič. Toda s tem delo še ni bilo končano. Tedaj so ljudje proso še na roko stresli, tako da je odpalo še tisto zrnje, ki ga ni omela žival. Slamo so potem na poseben način zvezali, čemur so rekli, da »plašarja« delajo. V petdesetih letih niso več plašarja delali, ampak so slamo le še stresali, da je šlo vse zrnje od nje. Slamo so pospravili, v glavnem so jo uporabljali za krmo, zrnje pa so na velikem rešetu presejali in spajklali na »pajklu«. Pajkl je poseben ročni »stroj«,

v katerega so stresali proso, nekdo ga je vrtel in na eni strani je iz njega prihajalo očiščeno proso, na drugi strani pa smeti in druga nečistoča.

Takšno zrnje so potem znosili na »dero«, posebno sušilnico za proso, ki so jo ob lepem vremenu kot nekakšen strop potegnili iz gospodarskega poslopja. Približno za dlan na debelo so na deri natresli proseno zrnje in ga večkrat premešali, da se je enakomerno sušilo. Ko je bilo proso suho, so ga spravili z dere s posebnim postopkom. Dera je imela majhno luknjo, ki so jo tedaj odmašili. Delavec je zlezal na dero in skrbel, da je bilo nad luknjo vedno dovolj zrnja, ki se je vsipalo ponovno v pajkl. Šele tako prečiščeno in suho zrnje je bilo pripravljeno, da ga odpeljejo v mlin. Nekje se še spominjajo, da so v mehu (kostrunovi koži) vozili žito v mlin. Prosenka kaša je bila pogostokrat na mizi. Kuhali so jo z mlekom, bila je sestavni del značilne loške medle in godlje...

Proso so meli vedno zvečer zato, ker je bilo treba čez dan proso požeti in pripeljati domov, če pa je proso dlje časa stalo, se je hitro sparilo, ker je bilo sveže. Šele med drugo svetovno vojno, ko zaradi policijske ure ni bilo mogoče meti ponoči, so želi in meli proso dva dni. Po vojni so ponekod ponovno vse opravili v enem dnevu, odvisno od količine prosa in razpoložljive delovne sile. Proso in druga žita so izpodrinila druge donosnejše kulture, zlasti se je močno razširilo sajenje krompirja. Popolnoma so proso prenehali sejati v začetku šestdesetih let. Takrat seveda tudi niso več meli prosa tako, kot je zgoraj opisano, ampak so ga omlatili na mlatilnici. Ljudje pravijo, da tista kaša ni bila več prava kaša, ker je mlatilnica zrnje preveč zmaličila.

Zaradi sprememb v prehrani, ker je traktor zamenjal konja in se je zmanjšalo število delovne sile na kmetih, je bilo proso redko in tudi bolj izpostavljeno živalim in drugim škodljivcem, tako da so bile letine slabe. Tudi to so razlogi, da prosa danes na njivah ni več.

Dokler so meli z nogami, je bilo za proučevanje šeg in navad ob določenih kmečkih opravilih metje prosa veliko bolj zanimivo. Vendar tega načina metja v zadnjem stoletju niso več uporabljali. Čeprav so za to uporabljali živali, je bilo potrebno več delovne sile kot običajno. Ker v teh krajih nekdanj koruze pravzaprav niso pridobivali, lahko primerjamo metje prosa z ličkanjem drugod po Sloveniji. Zbranih je bilo več delavcev, delali so ponoči, vendar se kakšnih običajev ob tem informatorji ne spominjajo. Ob žetvi drugih žit je bil običajno poseben praznik, ki se je odražal tudi v boljši prehrani. Toda ob pospravljanju prosa ni bilo tako. Hrana ni bila nič boljša in obilnejša kot druge dneve, čeprav so takrat delali neprekinjeno skoraj 24 ur. Pač pa je ostalo metje prosa v spominu starejših ljudi kot zelo trdo in garaško delo.

V tekstu je bilo navedenih več opravil in stvarnih predmetov, ki so se opravljali in uporabljali izključno ob metju. Delanje násada, delanje plašarja, pajklanje, drekarjenje, baba, dera, pajkl so tako redki in specifični termini, da se mi zdi potrebno, da sem še enkrat posebej opozoril nanje. Ob tem velja omeniti še eno redkost. Pri Korošču na drvarnici je moč najti še popolnoma dobro ohranjeno dero z luknjico in mehanizmom za premikanje.

Obrt, noša in prehrana

Neke specifične obrti, ki bi bila značilna za vas, v zadnjih sto letih verjetno ni bilo. Da se je Lščarjev, takrat še Maruščnikov, oče bavil s »tišlarji«, se najstarejši informatorji še spominjajo, dalje pa spomin na obrt ne sega. O bolj razviti obrti pričajo nekateri predmeti. Kovaško ognjišče v kleti enega gospodarskih poslopij, v

Vhod v nekdanjo kovačijo

kateri imajo današnji lastniki savno, kaže, da je nekdanj tu kovačija. To do neke mere potrjuje nekdanja pot, ki je bila drugje kot današnja in je vodila pod vasjo, torej mimo kovačije, in številni ostanki kovaškega orodja in izdelkov, ki so jih našli Havlinovi, ko so se priselili na nekdanjo Štefanijo. Te predmete tudi hranijo.

Druga zanimiva sled je domnevna »cimpermanska truga,« ki so jo dolga leta čuvali pri Bitencu na podstrešju kot spomin na domačina, ki je odšel v Ameriko. Te »truge« sicer ni več, pač pa imajo pri hiši še danes ohranjeno tesarsko orodje: »cimrako« (dolga sekira), »puntako« (za tesanje) in kladivo (s špico). Za popolnejšo in natančnejšo sliko nekdanje obrti v Lipici bi bilo potrebno več časa posvetiti zgodovinskim virom, verjetno bi nam o vrstah obrti še največ povedale družinske knjige.

O noši so zbrane le posamezne informacije. Nogavice so privezovali z vrvico, ker v ta namen še niso uporabljali elastike, iz sredine dvajsetih let pa je zanimiva naslednja izjava: »*Takrat sem mami sama kupila njene prve spodnje hlače.*« Starejše ženice se zelo rade spominjajo dnevov v mladosti, ko so dobile nove »gvante«. To je bilo ob žegnanju, na nedeljo okrog 24. junija, ko goduje sv. Janez Krstnik, ki je zavetnik cerkve na Suhi, in o veliki noči. Z novimi oblekami so se dekleta zlasti rade postavljale na veliko soboto, ko so nališpane nosile jedila k velikonočnemu žegnu. Takrat je veljalo, da se bo tisto dekle, ki bo po žegnu prva prestopila cerkveni prag, naslednjo pomlad gotovo poročila. Okrog vrat je bilo vedno največ mladih deklet.

O prehrani imamo več posebnosti. V leksikonu Dravske banovine piše, da prihaja iz Lipice veliko mleka in presnega masla, kar priča, da so bili domačini usmerjeni v živinorejo in da so imeli več travnikov kot njiv. Danes je povsem drugače. Pri izdelavi masla so iz ostankov skuhalih »maslunk«. Želeli so si, da bi

bilo krompirjevih žgancev toliko, kot je Šmarne gore, »maslunka« pa toliko kot Save. Druga jed, pri kateri je bilo važno maslo, je bil »kruhovec«. Ostanke domačega kruha so dali v krop, ko so se zmehčali, so vodo odtočili, kruh pa so polili z maslom. Danes ni več kruhovca na mizah zato, ker kruh iz pekarnice nima »ta pravega« okusa.

Domači kruh so še pred petnajstimi leti ponekod doma redno pekli, danes pa le občasno v zimskem času, ko kurijo v krušnih pečeh. Take peči imajo še vse stare hiše in tudi v novih so takšne peči zelo zaželeno. Loška »medla« je bila nekdanje zelo značilna jed za te kraje, vendar jo le še redko vidimo na mizi. Ob žetvi je bila običajna pijača krhlova voda ali črna kava. Kava seveda ni bila prava, ampak je bil to prežgan ječmen, sladkan s saharinom. Tukaj je bila nekdanje zelo živa navada, ki je bila razširjena po vsej Sloveniji, da so na dan pred vsemi svetimi gospodinje spekle majhne hlebčke kruha – »prešce«, po katere so potem hodili revnejši otroci ali berači. Za vsako preščo naj bi zmolili po en očenaš za pokojne. Posamezne hiše so spekle tudi po dvesto in več prešč. Gospodinja je za tiste, ki so vsako leto prihajali ponje, imela pripravljene večje hlebčke. Najbolj vneta so kar s koši na ramah že v zgodnjih jutranjih urah trkali na vrata in prosili prešč.

Domače zdravilstvo

Nekaj receptov iz stare lipiške domače lekarne: Različne bolezni, zaradi katerih je moral bolnik ležati v postelji, so zdravili z mešanico različnih zelišč, kaše, pajčevine, ki je morala biti s čistega zraka, torej zunanja, v to so stresli še smeti izpod kapa. To zmes so dali na burklje in v peč. Ko se je zažgalo, so potegnili burklje iz peči in nad gostim dimom razgrnili rjuho, v katero so potem zavili bolnika. Naslednje jutro je bil že zdrav. Žulje so premazali s človeškim smrkljem. Proti glistam so jedli česen, otrokom so okrog vratu obesili še česnovno ogrlico. Pljučnico so zdravili s kislim mlekom, v katerega so namočili čiste krpe, ki so jih polagali na bolnikove prsi. Izmed čajev so v Lipici najpogosteje pili lipovega. Lipovega cvetja ni bilo treba iskati, saj je bilo lip okrog vasi veliko in lipovo cvetje so vedno trgali le ob nedeljah.

Pokopališče v Lipici

Sedanje pokopališče v Lipici je tretje v zgodovini Škofje Loke, drugo je bilo v Škofji Loki, prvo in najstarejše pa je bilo okrog cerkve v Stari Loki, ki je bila prafara in se omenja že leta 973, ko je prišlo loško ozemlje pod freisinško oblast.

Novembra 1988 je minilo deset let, ko so odprli pokopališče. V začetku so bile okrog tega številne polemike, da lokacija ni primerna, da tudi sam teren ni ustrezen, da je pokopališče preveč oddaljeno od mesta ipd., vendar so se ljudje že navadili na vse to. Spominjam se začetkov pokopavanja v Lipici in težav, ki so jih povzročale pomanjkljivo zgrajene prve tri vežice in prostor, namenjen slovesu. Tudi te napake so odpravili in pri treh vežicah, ki so bile dograjene kasneje, teh težav ni bilo. Zelo tehtni predpisi določajo urejenost in obliko posameznih grobov. Spomeniki so napravljeni po notnih merah in v tem je simbolika neizogibnosti smrti za vse ljudi. Za koliko časa je načrtovano pokopališče v današnjem obsegu, ne vemo, vendar je med domačini že strah pred časom, ko naj bi se pokopališče širilo na drugo stran poti in se še bolj približalo vasi. Pokopališče je prineslo spremembe prebivalcem Lipice. Regulirali so potok, asfaltirali pot in uvedli mestni avtobus. Druga plat pa je tisto, kar ljudje sami doživljajo in čutijo. Marija Pavlovič, vulgo Lščarca, zapisuje vse pokopane v Lipici. Zapiše zaporedno številko, priimek in ime pokojnega in

odkod je doma. Če je bil pokopan v žari, to posebej označi. Na vprašanje, zakaj to počne, preprosto odgovori, da je s tem začela in to počenja še naprej. Pravi, da njen spisek ni povsem točen in da ji nekateri umrli manjkajo. Zanimivo je, da so tudi pri Bitencovih dolgo časa vodili evidenco pokopanih v Lipici, vendar tega ne počnejo več.

Domačini pravijo, da jim je bilo v začetku zelo neprijetno, ko so delali na njivah nad vasjo, na pokopališču pa je bil ravno takrat pogreb. Umikali so se domov in z delom nadaljevali kasneje. Tega ne počnejo več, včasih pa se le morajo umakniti, zlasti takrat kot v bližnjih hostah podirajo drevje in delajo drva.

Vaščani so se nekdam ob »vahtanju« mrliča povezovali med seboj. Ta običaj je v Lipici, podobno kot v drugih vaseh, dokaj pozno izumrl, če ga primerjamo z mestom. Tudi na deželi noben mrlič več ne leži doma, zato se ne »vahta« več. Ko že govorimo o časih, ko so to še počeli, je prav, da se spomnimo osebe, ki je imela tako v Lipici kot v vsej loški okolici pri tem važno vlogo. Spominjam se majhne ženice, ki je na pogrebi nosila luč. Ob smrti v hiši so jo poklicali, pomagala je napraviti mrliča (obleči), in ves čas, ko je ležal na parah, je sedela pri vratih tistega prostora in vsakemu, ki je prišel kropit, se je zahvalila z »bohloni«. Medtem je tudi molila za pokojnikovo dušo. Zaradi značilne zahvale so ji rekli kar Bohlončki. Za to delo so ji dali nekaj denarja in hrano, včasih pa tudi kakšno obleko.

Viri in literatura

Krajevni leksikon Dravske banovine, Ljubljana 1937. — *Krajevni leksikon Slovenije*, I. knjiga, Ljubljana 1968. — *Almanahi občine Škofja Loka* za leto 1971, 1980 in 1986. — Seznam hišnih števil ob menjavi leta 1931. — Spisek gospodarjev, ledinskih imen in hišnih števil (verjetno sodni pripomoček za iskanje po katastrih).

P. Blaznik, *Škofja Loka in loško gospostvo (973–1803)*, Škofja Loka 1973. — F. Planina, *Škofja Loka s Poljansko in Selško dolino*, Škofja Loka 1976. — *175 let župnije Škofja Loka*, Škofja Loka 1979.

Informatorji: Polda Jenko, upokojenka, Lipica 1; Kocjan Jenko, v. Korošč, upokojenec, Lipica 2; Marjan Jenko, kmet, Lipica 2; Lojze Svolfšak, v. Bitenc, upokojenec, Lipica 3; Marija Pavlovič, v. Lščarca, upokojenka, Lipica 5; Irena Havlina, profesorica, in Peter Havlina, inženir, Lipica 7; Tončka Klobovs, upokojenka, Škofja Loka, Kidričeva 30; Marija Obadič, upokojenka, Škofja Loka, Mestni trg 13.

Zusammenfassung

LIPICA BEI ŠKOFJA LOKA

Die Erforschung des Dorfes Lipica bezweckt vor allem, einen aufs Suchen nach den Ortseigenheiten ausgerichteten Beitrag zur ethnologischen Topographie in der Gemeinde Škofja Loka zu liefern. Der Autor erörtert zunächst die Lage des Dorfes und seine Einwohnerschaft, die Betätigungen, das äußere Bild des Dorfes und wodurch sich Lipica von den benachbarten Dörfern unterscheidet. Das größte Interesse wird den Bildstöcken des Dorfes und dem Abtreten der Hirse zugewendet, einer schon nahezu ganz aufgegebenen bäuerlichen Arbeit. Zuletzt kommen Notizen über Gewerbe, Tracht, Ernährungsweise und Volksmedizin. Im Schlußkapitel schneidet der Autor noch die Frage über das Verhältnis zwischen dem neuen Friedhof und dem Ort in dessen Nachbarschaft an.